Yaşlıların Sosyalleşmesinde Yeni Ara Formlar

Doç. Dr. Sevim Atila Demir

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-00012-7033-7464>

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sakarya – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 22.10.2019

Kabul: 29.11.2019

On-line Yayın: 31.12.2019

Anahtar Kelimeler

Yaşlılık

Aktif Yaşlanma

Sosyalleşme

Sosyal Destek

Sosyal Destek Grupları

Araştırma Makalesi

DOI: [10.9761/JASSS39433](https://doi.org/10.9761/JASSS39433)

Öz

Günümüz dünyasında her alanda olduğu gibi sosyalleşme alanında da önemli değişimler yaşanmaktadır. Bunlardan biri de sosyal dayanışmanın biçiminin ve niteliğinin değişmesidir. Günümüzde yüz yüze etkileşim alanları sosyalleşmeyi ve dayanışma ihtiyacını destekleyecek biçimi ile neredeyse sadece çekirdek aile ağları ile sınırlanmıştır. Bu nedenle modern toplumlarda sosyalleşmenin yeni biçimlerini görmekteyiz. Bunların başında sosyal medya ve sanal topluluklar yer alır.

Dünyadaki yaşlı nüfusun her geçen yıl biraz daha artış göstermesi yaşlılık çalışmalarını daha önemli bir disiplin haline getirmiştir. Yaşlılık çalışmaları sadece yaşlıların fiziksel ve ekonomik iyilik hallerine değil aynı zamanda sosyal ve psikolojik iyilik hallerine de odaklanmaktadır. Yaşlılara yönelik çalışmaların aktif ve yerinde yaşlanmayı merkeze alarak yapılması bunun en önemli göstergelerinden biridir. Ancak buna rağmen teknolojik değişimlerin hızı ve yeni gelişmeler özellikle sosyal anlamda yaşlıların yeni duruma uyum sağlamalarını güçleştirebilmektedir. Değişen iletişim ağlarının niteliği yaşlıların dayanışma ve kabul görme ihtiyaçlarının karşılanmasında bazı güçlüklerin doğmasına yol açmıştır. Yerine geçen sanal destek ağları özellikle ülkemizde yaşlılar tarafından aktif olarak kullanılmamakta bu durum ise bazı psikolojik ihtiyaçların daha güçlü hissedilmesine yol açmaktadır.

Modern toplumlarda özellikle yaşlıların sosyalleşmesine yönelik yeni formlar gerekmektedir. Sosyal danışman, psikolog ve çeşitli kurumlar bünyesinde yaşlılara yönelik destekler vardır. Bu destek ağını genişletebilmek özellikle yaşama bağlılığı ve sosyal desteği artırabilmek için önemlidir. Dünyada çeşitli biçimlerde var olan sosyal destek grupları bunun bir örneğidir. Modern toplumdaki bahsedilen değişim alanları tüm bireyler için farklı ihtiyaçları gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaçlar yaşa, sosyo-ekonomik düzeye ve bireysel deneyimlere göre farklılaşmaktadır. Bu gruplar kişilerin farklılıklarını ve hassasiyetlerini dikkate alarak kurgulanmıştır. Sosyal destek grupları üzerine yapılan çalışmalar hem destek grup organizasyon biçimleri hem de destek alanları yönü ile sınıflandırılmaktadır. Yaşlılık döneminde ailenin ve arkadaşların kaybedilmesi, sağlığın kötüleşmesi, hareketlilik ve gelir azalması gibi yaşlanmayla birlikte sık yaşanan durumlar, yaşlı bireylerin daha da yalnızlaşmasına yol açabilmektedir. Yalnızlaşma umutsuzluk düzeyinin de artışı anlamına gelmekte ve beraberinde fiziksel zorluklarla mücadele gücü zayıflamaktadır.

Bu çalışma, modern toplumlarda yaşlılara yönelik bir ihtiyaç alanı olarak tanımlanan yeni ara formların imkanını tartışmayı ve çerçevesini oluşturmayı hedeflemektedir. Özellikle kurumlarda kalan yaşlılara yönelik daha çok dışarıdan gönüllü katılımlar teşvik edilerek düzenlenecek haftalık gruplar farklı ve yeni bir soluk olması açısından etkileşim alanları oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu programların yaşlıların sosyalleşmesinde yeni bir form olarak tartışılabilmesi önemli görülmektedir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Atila Demir, S. (2019). Yaşlıların Sosyalleşmesinde Yeni Ara Formlar. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 77, Winter, p. 301-311.

New Intermediate Forms in Elderly Socialization

Assoc. Dr. Sevim Atila Demir

Sakarya University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Sakarya – TURKEY

Article History

Submitted: 22.10.2019

Accepted: 29.11.2019

Published Online: 31.12.2019

Key Words

Elderliness

Active Aging

Socializing

Social Support

Social Support Groups

Research Article

DOI: [10.9761/JASSS39433](https://doi.org/10.9761/JASSS39433)

Abstract

Important changes are taking place in the field of socialization in today's world, as in every field. One of these is the change in the form and nature of social solidarity. Today, face-to-face interaction areas are restricted almost exclusively to core family networks, with the form to support socialization and the need for solidarity. This is why we are witnessing new forms of socialization in modern societies. These include social media and virtual communities.

The fact that the elderly population in the world has been increasing day by day has made old age studies a more important discipline. Old age studies focus not only on the physical and economic well-being of the elderly, but also on their social and psychological well-being. It is one of the most important indicators that old age studies are being carried out centering the active and on-site ageing. However, despite this, the pace of technological changes and new developments can make it difficult for the elderly, especially in social terms, to adapt to the new situation. The nature of the changing communication networks has led to difficulties in meeting the solidarity and acceptance needs of the elderly. The substituent virtual support networks are not actively used by the elderly, especially in our country, and this situation leads to a stronger feeling of some psychological needs.

Modern societies require new forms of socialization, especially for the elderly. There are social counsellors, psychologists and support for the elderly within various institutions. Expanding this support network is especially important for increasing commitment to life and social support. Social support groups that exist in various forms around the world are a concrete example in this sense. The mentioned areas of change in modern societies have raised different needs for all individuals. These needs differ according to age, socio-economic level and individual experiences. These groups are organized by taking into account the differences and sensitivities of the individuals. Studies on social support groups are classified by both support group organizational forms and support areas. Common conditions experienced with aging, such as loss of family and friends in old age, worsening of health, decreased mobility and income, may cause older individuals to become lonelier. Loneliness also means an increase in the level of despair, and with it, the power to deal with physical difficulties is weakened.

Important changes are taking place in the field of socialization in today's world, as in every field. One of these is the change in the form and nature of social solidarity. Today, face-to-face interaction areas are restricted almost exclusively to core family networks, with the form to support socialization and the need for solidarity. This is why we are witnessing new forms of socialization in modern societies. These include social media and virtual communities.

Giriş

Yaşlılık biyolojik bir kavram olup, bireyin yaş alma sürecini ifade etmektedir. 2050 yılında dünya nüfusunun 8.909 milyarı geçeceği tahmin edilmekte ve bunun 2 milyarının 60 yaş üzerinde olacağı öngörülmektedir. Daha açık ifade ile 2050 yılından sonra dünyadaki yaşlı nüfusun, çocuk nüfusun iki katına ulaşacağı düşüncesi netlik kazanmıştır. 2000 yılında 70 milyon olan 80 yaş üzeri insan sayısının ise 2050 yılına kadar 400 milyonu bulacağı düşünülmektedir (GEBAM, 2019) Dünyadaki yaşlı nüfusunun artış göstermesinin nedenlerine bakıldığında; sosyal şartların düzelmesi, tıbbi bakım, beslenme, eğitim imkanlarındaki artış ve teknolojik gelişmeler sıralanabilir. 2015 yılı verilerine göre her 8 kişiden 1'si 60 yaş ve üzerindedir. 2030 yılında ise her 6 kişiden birinin 60 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. 2000 yılında dünyada 80 yaş ve üzeri 71 milyon kişi bulunmakta iken bu sayı 2015 yılında 125 milyona çıkmıştır. 2050 yılında bu oranın 434 milyon olacağı öngörülmektedir (United Nations Report 2015). Dünya nüfusunun 2018 yılında %9,1'ini yaşlı nüfus oluşturmuştur. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla %33,2 ile Monako, %28,4 ile Japonya ve %22,4 ile Almanya olmuştur. Türkiye bu sıralamada 167 ülke arasında 66. sırada yer aldı. Türkiye'deki duruma bakıldığında, 1965 yılı yaşlı nüfus oranı %4 iken yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2014 yılında %8 ve 2015 yılında %8,2 olmuştur. Yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (TUIK, 2016-2018). Yaşlanan nüfus içinde yaş ilerledikçe yaşlanma hızı daha da artmaktadır. Dünya genelinde, 2011 yılından 2100 yılına kadar yaşlı nüfus (60+) 3 kat artarken, 80 yaş üzeri nüfusun 5 kat artması beklenmektedir. Önümüzdeki 90 yılda ileri yaşlı (80+) sayısı, genç yaşlılara (60+) göre daha fazla artış gösterecektir. Türkiye'de 80 yaş üstü nüfusun artış hızı da oldukça dikkat çekicidir. 2011 yılında binde 9 olan 80 yaş üstü nüfus, 2050 yılında 4 kat ve 2100 yılına gelindiğinde tam olarak 10 kat artış gösterecektir Türkiye'de kentte yaşayan yaşlı nüfus kırdaki yaşayan yaşlı nüfustan sayıca fazla olsa dahi oransal olarak azdır. Göç nedeniyle kırsal alanda yaşayanlar daha fazla yaşlılar iken zaman içerisinde de bu oran artmaktadır. 2008 yılında toplam nüfus içerisinde kırsal alanda yaşayan yaşlı nüfusun oranı %10,2 iken, bu 2014'te %14,6'ya yükselmiştir (United Nations Report 2015- Arun, 2014:4). Günümüzde tüm dünyada yaşlılar daha fazla yaşlılık süreçlerinde daha rahat hareket edebilecekleri bölgelere doğru hareket etmektedirler.

Kentleşme, modernleşme süreci bir yandan aile yapısını ve değerler sistemini dönüştürürken, diğer yandan da yaşlı bireylere atfedilen rol ve statünün de yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Bu yaşlı bireyin kendini konumlandırması ile ona biçilen rol arasındaki mesafeyi büyütmektedir (Güler vd, 2015: 687-689). Bu mesafe arttıkça yaşlılık sürecinde beklenen olası sosyal sorunlar derinleşebilmektedir. Bu durum yaşlıların içinde bulundukları mekanla olan etkileşimini hem etkilemekte hem de belirlemektedir. Sosyal değişimler aynı hızda bu değişimlerin yol açtığı ihtiyaçlara yeni çözümler getirememekte bu nedenle yeni sosyal sorunlar görülebilmektedir. Bunların başında da sosyalleşme ve sosyal destek ihtiyacı gelmektedir. Literatürde özellikle sağlık sorunları ile mücadelede sıkça karşılaşılan sosyal destek gruplarının biçimleri ve etki boyutuna ait çalışmalar yer almakta ancak yaşlılara yönelik formu tartışılmamaktadır. Özellikle yabancı literatürde sosyal destek grupları araştırmalarda konu olmaktadır (örnek bkz. Cook vd., 1999: 405; Fobair, 1997: 125; Tuncay, 2010: 61-62). Özellikle bazı hastalıklarla mücadele sürecini yaşamış veya yaşamakta olan bireylerin oluşturdukları online platformlar yüz yüze olmasa da sosyal destek grupları içerisinde değerlendirilebilir. Türkiye'de de online platformlarda çeşitli durumlara yönelik destek amaçlı sayfalar bulunmakta ise de bu özellikle yaşlı nüfus için ulaşılabilir ve işlevsel değildir. Bu nedenle çalışma ülkemizde de eksikliği görülen alana dair ara formları tartışmaya sunmayı amaçlamaktadır.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Yaşlanma kuramları 20. yüzyılın ilk yarısında modernleşme ve modernleşmenin neticesinde değişen koşullarda yaşlıların konumuna odaklanmış, kaçınılmaz olarak modernleşmenin yaşlıları giderek daha bağımlı hale getirdikleri vurgulanmış ve bu nedenle değişen rollerine nasıl uyum sağlayabilecekleri tartışılmıştır. Yaşlanmaya ilişkin ilk kuramsal yaklaşımlardan olan modernleşme kuramının odak noktası toplumların modernleştikçe yaşlıların statüsünde düşüş yaşanıyor olmasıdır. Teknolojinin gelişimi yaşlıların tecrübelerini ve bilgi birikimini değersizleştirirken, kentleşme ve toplumsal hareketlilik aile ilişkilerini zayıflatmış ve bu durum modernleşme ile yaşlıların statüsünün gerek aile içi gerekse toplumsal alanda zayıflatmıştır (Şentürk ve Ceylan, 2015:19). Buradan hareketle günümüz yaklaşımları ise tam da yaşlıların bu süreçteki kayıplarına odaklanarak yaşlıları gerek ailede gerekse toplumda daha aktif ve bağımsız kılmaya yönelmiştir.

Günümüzde yaşlılara yönelik kuramsal arka planda iki önemli yaklaşım dikkat çekmektedir bunlar; “Yerinde Yaşlanma” ve “Aktif Yaşlanma” yaklaşımlarıdır. **“Yerinde yaşlanma”**, toplum içinde (kendi mekanında) bakım, yaşlılara alışkın oldukları kendi sosyal ortamında en az sorun yaşanması ve gerekli toplum kaynaklarının aktarılması esasına dayalı sistemi ifade eder. Aynı zamanda yaşlıların fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal ve manevi iyilik hallerini artırmaya yönelik görülmektedir. **“Aktif yaşlanma”** ise yaşlı bireyin zihinsel sağlığı yerinde, üretken, aktif sosyal hayatını sürdürme ve pozitif yaşam sürme anlamına gelmektedir. Aktif yaşlanma, beklenen yaşam süresinin uzaması ile hayatımıza eklenen yılların olabilecek en yüksek nitelikte ve en az bilişsel kayıp ile yaşanabilmesini hedefler. Yaşlıların gönüllü sosyal çalışmalar içinde yer alabilmesi, var olan ilişkilerin ve rollerin korunması, kendi yaş gruplarıyla bir araya gelebilmelerinin sağlanabilmesi ile bilişsel yeterliliklerinin korunabilmesi ve desteklenmesi anlamına gelir. Bu yönü ile sosyal destek çalışmaları sosyalleşmeyi destekleyerek aktif yaşlanmaya hizmet eder (Ünalan, 1999:1-14).

Bakıldığında bu yaklaşımlar birbirlerini besler ve destekler niteliktedir. Yerinde yaşlanma yaşlılar için hem fiziki hem de sembolik anlamı olan mekanlara bağlı eşitsizlikleri gidermeye yönelik bir düzenleme olarak anlaşılmıştır. Yaşlıların sosyal ilişkilerinin ve tecrübelerinin var olduğu mekanlarda yaşlanması, yaşlılık sürecinde yaşanabilecek problemleri azaltmakta ve yaşlıların aidiyet hissettikleri yer ile bağların kurulmasına yardımcı olarak yaşlıların kendine has rutin pratikler geliştirmelerini sağlamaktadır. Bu rutinlerin yerleşimi yaşlıların çevre ile kontrollü güven duygusu oluşturmalarını mümkün kılmaktadır. Mekânla güçlü bağı olan yaşlıların kontrolü/güveni daha iyi sağlayarak daha mutlu oldukları bilinmektedir. Bazı durumlarda ev yaşlılar için yalnızlaşmaya yol açsa da (Türkiye’de tek kişilik hanelerin %45,8’ini yalnız yaşayan yaşlılar oluşturmaktadır- TUIK, 2015-2016) aynı zamanda bağımsızlık alanları olduğundan yaşlıların alışık oldukları bu alanlarda yaşamayı tercih etme durumları olasıdır. Bu nedenle gerontolojik çalışmalar (Bkz: I. Tufan: 2016- Ö. Arun- A. Çakıroğlu- Çevik:2013- Seedsman, 2014; Torres, 2001:334) aktif ve başarılı yaşlanmayı sağlama amacına odaklanmakta ve yaşlı bireyin kültürel alışkanlıklarına dikkat çekmektedir.

Aktif yaşlanma süreci tek yönlü ve boyutlu değildir. Yaşlıların bireysel ve toplumsal iyilik hallerinin artırılmasına odaklanır. Modern toplumda değişimin yapısal ve işlevsel biçimi yaşlıların genellikle bu değişimlerden daha fazla olumsuz etkilenmesine ve statü kaybına uğramasına yol açmıştır. Bu değişim sürecinde emeklilik yaşı ile işlevsiz kalan bireylerin toplumsal yaşamın kenarında değil içerisinde tutulmasında, bireysel ve toplumsal iyilik hallerinin artırılmasında yeni formlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaşlıların Temel Sorun Alanları ve Bu Sorunlara Yönelik Çalışmalar

Yaşlılar gerek yaşlılığa bağlı fiziksel gerekse değişen ihtiyaçlar çerçevesinde sosyal ve psikolojik birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların başında fiziksel sorunlar gelmektedir. Çünkü fiziksel yeterlilik ve yaşamını bir başkasına bağımlı olarak yaşayıp yaşamama diğer sorunları da tetikleyici bir

noktadır. Günümüzdeki sosyal politikalar da modern toplumda değişen şartlar dikkate alınarak yaşlı bireylerin bağımsız yaşayabilmelerini kolaylaştırıcı yönde geliştirilmektedir.

Yaşlı nüfusta gelir düzeyi, sağlık durumları ve yaşam koşulları arasında doğrudan bağlantı bulunmaktadır. Yaşlıların ekonomik düzeyleri düştükçe sağlık durumlarının da kötüleştiği görülmektedir. Bu nedenle ekonomik durum, yaşlı yoksulluğu oranları mevcut yaşlıların konumunu ölçmede belirleyicidir. Türkiye’de yaşlı yoksulluğu oranı 2013 verilerine göre %22.4 olarak tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlara göre gelir durumları daha iyi olmaktadır. Aynı zamanda çalışmalar, gelir durumu arttıkça sosyal faaliyetlere katılım ile birlikte gerek fiziksel gerek se sosyal yeterliliğin arttığını göstermektedir (Şentürk ve Ceylan, 2015: 45). Bu durum gelir ile gündelik yaşam arasındaki bağlantının bir göstergesidir.

Yaşlıların aile, akraba ve arkadaşlık bağlarının kaybı, statü kaybına yol açabilmekte ve bu durum daha fazla stress bozukluklarını tetikleyebilmektedir. Yaşlılarda depresyon belirtilerine rastlama olasılığı da yüksektir. Kuzey Amerika’da yaşayan yaşlı nüfusun %10-15’i en yaygın mental rahatsızlık olan depresyon ile karşı karşıyadır (Lai, 2004:820). Dünya Sağlık Örgütü’nün rakamlarına göre dünya nüfusunun yaklaşık %4.4’ü depresyondadır. 60 yaş ve üzeri nüfusun yaklaşık %15’i mental rahatsızlığa sahiptir. Yaşlı kadın nüfusta depresyon riski daha fazladır (WHO, 2017).

Cinsiyet dağılımına bakıldığında yaşlı nüfusun 2018 yılında %44,1’ini erkek nüfus, %55,9’unu kadın nüfus oluşturmuştur. Yaşlı kadınlarda içerisinde dul kadın sayısı hızlı artmaktadır. Eşi ölmüş yaşlı erkeklerin oranı %12,2 iken eşi ölmüş yaşlı kadınların oranı %49,2 oldu Türk kadını açısından birtakım riskler barındıran bu durum ayrıca bakım konusunun da dikkate alınmasını zorunlu hale getirmektedir. Yaşlılar genel olarak kendi evlerinde (eşleri, bir yardımcı veya tek olarak), çocuklarının yanında ve kurumlarda kalmaktadır. Türkiye’de tek başına yaşayan yaşlıların %76,5’ini kadınlar, %23,5’ini ise erkekler oluşturmaktadır. Bu oran iki durumun bir sonucudur. Bunlardan birisi kadınların erkeklerden ortalama 3-5 yıl daha fazla yaşam süresine sahip olmasıdır. Hayat Tabloları, 2015-2017 sonuçlarına göre, doğuşta beklenen yaşam süresi Türkiye geneli için 78 yıl, erkekler için 75,3 yıl ve kadınlar için 80,8 yıl oldu. Genel olarak kadınlar erkeklerden daha uzun süre yaşamakta olup, doğuşta beklenen yaşam süresi farkı 5,5 yıl olarak gözükmemektedir. Bir diğer neden ise dul kalan erkeklerin dul kalan kadınlardan daha fazla yeniden evlenmeye eğilimli olmalarıdır. Günümüzde yaşlı birey nerede ikamet ederse etsin politikalar aktif yaşlanmayı ve yaşlı bireyin yaşam kalitesini artırmayı hedeflenmektedir. Yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre yaşlı bireylerin 2015 yılında yaşlı bireylerin en önemli mutluluk kaynağı %66,8 ile aileler ve %16,5 ile çocuklar olarak ifade edildiğinden (TUIK Haber Bülteni, İstatistiklerle Yaşlılar-2018; Tufan, 2007: 103) çocukları ile kalan yaşlıların deneyim, beklenti ve sorunları yaşam kalitelerinin artırılmasında birincil önemdedir. 65 yaş üzeri yaşlı göçmenlerin en temel gereksinimlerinin, bakım ihtiyacı, ekonomik sorunlar, sosyal ilişkilere bağlı sorunlar ve bunlara dayalı gündelik pratiklere dayalı sorunlar olsa bile (Atila Demir, 2017-2018) yaşlıların bulundukları mekana ve birlikte yaşadıkları kişilere göre beklenti ve yaşam memnuniyetleri de farklılaşmaktadır.

Yaşlılar için akran ve akrabaları ile kurdukları ilişkiler bağlayıcıdır ve son derece önemlidir. Bu ağlar ve bağlar yaşlı bireyin mekana bağlılığını artırır. Amerika’da benzer özelliklere sahip yaşlıların rastgele kurdukları “güneş kenti” toplumsal değişme/ göç/ teknolojinin gelişimi ile birlikte modern bir ara form olarak görülebilecek ve yaşlıların sosyal ağlara dayalı aidiyet ve kabul görme ihtiyacını karşılayabilecek bir grup özelliğindedir (SunCity Center, Erişim: 24.07.17). Buna ek olarak sadece yaşlılara yönelik kurum bünyesinde - kurum dışı yaşlılara yönelik programlar ve sosyal destek grupları bulunmaktadır.

Arun’a göre yaşlılıkta yaşam memnuniyetini belirleyen beş ana faktör vardır. Bunlar; fiziksel sağlık, ruhsal sağlık, sosyal ilişki kurma imkanı, çevre ve sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik

faktörlerdir. Bu beş ana alan hem öznel hem de nesnel göstergeler olarak tanımlanır. Yani, varolan nesnel durum ile kişinin kendini gördüğü öznel durum zamana, mekana ve kültüre göre farklılık göstererek yaşam doyumuna etki eder. Yaşlı bireylerin yaşam memnuniyeti, sağlık durumları ile ekonomik, sosyal ve psikolojik durumları ile yakından ilişkilidir. Aynı zamanda kişinin inançları, yaşama yüklediği anlamlar, sosyal çevresi ve beklentileri önemlidir. Yaşlıların özel ve kamusal alandaki bağımsızlık düzeyleri yaşam kalitesine etki eder. Bu bağımsızlık bireyi aktif ve hareketli kıldığı gibi kentlerde gittikçe kaybedilen sosyal statü ve itibarın kazanımında da aktif rol oynar. Bu nedenle özellikle yaşlı bireyleri hareketli ve aktif kılacak program ve faaliyetler yaşam memnuniyetini artırmada işlevseldir (Arun, 2008: 315-317). Tüm bunların ışığında yaşlılığa dair sorunlar incelendiğinde sağlık sorunları yanında sosyal ve psikolojik sorunlar öne çıkmaktadır. Yaşlı bireysel saygı görme, sosyal faaliyetlere katılma (kabul görme) ve yaşlılığa dair olumsuz imajların kötü etkilerinden kurtulma beklentisi içerisindeyler. Toplumsal işleyişteki yaşlılığa dair olumsuz algılar yaşlılarda dışlanmışlık hissi uyandırmakta (Genç ve Dalkılıç, 2013: 463) ve bu durum sosyal yalıtılmışlığa yol açmaktadır. Tüm bu sorun alanları yaşlılara yönelik sosyal destek uygulamalarının ne kadar hayati olduklarını bir kez daha göstermektedir.

Mekan gerontologları yaşlılık ve mekan ilişkisinde toplumsal hareketliliğe vurgu yapmaktadır. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler yaşlılık ve mekanın değişen özelliklerini almaktadır. Teknolojinin gelişimi yaşlılara yönelik uygulamaları mekandan bağımsız hale getirmektedir. Tele-bakım teknolojileri mekandan bağımsız yaşlanmayı mümkün hale getirmeyi hedeflemektedir. Türkiye’de “Sesver aygıtı” çalışması da bunlardan biridir (Bkz: Sabev, 2018). Bu aygıt özellikle yalnız yaşayan yaşlıların ev içerisinde olası kazalarda boyunlarına astıkları buton ile gerekli mercilere ulaşabilmeyi sağlamak ve hatta ilk kez Türkiye’de sadece sohbet için dahi kullanılabilmektedir. Bu teknolojik gelişmelerin ve değişen dayanışmanın doğasının modern bir uyarlamasıdır.

Özellikle Almanya, İngiltere ve İsveç’te teknoloji merkezli yaşlı destek araçları, yaşlılara yönelik hizmetlerde aktif olarak kullanılmaktadır. Bu hizmetler özellikle ev içi günlük aktivitelerde kazaları önlemeyi hedefleyen bir biçimde gerçekleşmekle birlikte aynı zamanda teknolojik asistan hizmetleri olarak da yer almaktadır. Özellikle İngiltere örneğinde zihinsel kayıp yaşayan yaşlılara yönelik destek grupları da aktif rol oynamaktadır. Yine Almanya’daki “üç kuşak evleri” olarak adlandırılan mekanlarda yaşlıların dilediklerinde diğer kuşaklarla bir araya gelme ihtiyacını karşılayabilmeleri de bir biçimde sosyal destek uygulaması olarak kabul edilir. Japonya’da ise yaşlı bakım robotları sadece yanlıların bakım ihtiyacını desteklemek için değil aynı zamanda arkadaşlık yapması ve yaşlıların yalnızlıklarının azaltılması için kullanılmaktadır (Kurtoğlu ve Koç, 2019:128-129). Bu çalışmaların tamamı yaşlıların hem fiziksel hem de ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmaktadır. Günümüzde yaşlı politikalarının durumu, yaşlıların ruhsal ihtiyaçlarının da fiziksel ihtiyaçları kadar önemli olmasının görünür kılınmaya çalışıldığı bir noktadadır.

Yaşlılıkta Sosyalleşme Alanları ve Yeni Ara Formlar

Modern dünyada toplumsal ilişkiler gittikçe karmaşıklaşmaktadır. Artık geleneksel anlamı ile sosyal ilişkiler ve sosyal dayanışma aynı biçimde olmadığı gibi aynı ölçüde de işlevsel değildir. Birincil ilişki ağları da neredeyse sadece çekirdek aile özelinde sınırlı kalmaktadır. Ancak bu durum insanın psikolojik bir varlık olduğu gerçeğini değiştirmemekte ve ihtiyaç duyulan sevme-sevilme-ait olma-kabul görme duyguları farklı özelliklerde de olsa gittikçe daha fazla önemli hale gelmektedir. Durum böyle olduğunda geleneksel dayanışma biçiminin yerini modern dayanışma almaktadır. Zijdeveld (2013:115-119) bu yeni dayanışma biçimine “soyut dayanışma” adını verir. Ona göre soyut dayanışma modern toplumlarda işlevsel rasyonelliğin özsel rasyonelliğin yerini alması sonucu ortaya çıkmış nicelik ve nitelik olarak farklı dayanışma türüdür. Bu dayanışmada aynı ilişkiler ağına sahip kimseler bulmak kolay değildir. Modern birey oldukça karmaşık bir ilişkiler ağına sahiptir. Her bireyin ilişki ağı

sadece karmaşık değil ayrıca kaleydoskopiktir. Birisi ile kurduğumuz ilişkinin derecesi hiçbir zaman diğer ile kurduğumuz ilişkinin niteliği ve derecesi ile aynı değildir. Ayrıca modern toplumlarda sosyal ilişkiler kişinin zaman akışı içerisinde sürekli değişir. İşini değiştirdiğinde, işsiz kaldığında hatta büyüdükçe ve yaşlandıkça değişir. Her an kopacak bir ilişkiye de yatırım yapmak çok akıllıca da olmayabilir. Bir ilişkiye yatırım yapılmadığında ise bağlar gittikçe zayıflar. Bu nedenle öncelikli ve temel dayanışma ağı olarak aynı zamanda neredeyse tek yatırım yapılan ağ olarak, çekirdek aile ağı daha önemli hale gelmektedir.

Modern toplumlarda sosyal ilişkiler sayıca da fazla, çok esnek ve mesafelidir. Özellikle modern iletişim kanalları bu ilişkileri artırmış ve yer/zaman bağımlılığını ortadan kaldırmıştır. Örneğin günümüzde sanal ağlar neredeyse özellikle genç kuşakta yüzyüze ağların önüne geçmiştir. Elbette internet aracılığı ile mekânsal zorunluluklar da belirleyiciliğini kaybetmiştir. İletişimin tek yolu yoktur artık. Bu durum modern toplumlarda her alanda bir avantaj olarak görülebilir.

Geleneksel toplumlardaki kurumsal (aile, din kurumları vs...) bağlantılı ilişkiler modern toplumlarda nadiren belirleyicidir. Kimi durumda geleneksel toplumlardaki keskin ailevi düşmanlıkları ve irrasyonel saldırganlıkları da önlediği için birçok avantajda bulunur. Artık kardeşimizin veya yakın akrabalarımızın husumetleri bizim sorunumuz değildir. Hatta geleneksel anlamda bağlayıcılığı olan gerek olumlu gerekse olumsuz birçok belirleyici artık bağlayıcı ve yönlendirici sayılmaz. Bu durum toplumda "gülümseme kültürünü" doğurur. İletişim kanalları o kadar çeşitli ve her ne kadar informal olmasa da formal biçimde örülüdür ki minimum düzeyde iletişimi gerekli kılar.

Bununla birlikte bireyin sosyal desteğe her koşulda ihtiyacı vardır ve bu ihtiyaç düşünülenin aksine modern toplumlarda giderek artar. Geleneksel araçların yerine kurumsal araçlar geçse de bireysel ulaşılabilirliği ve duygusal açığı karşılamada yeterli değildir. Bireyin deneyimleri beraberinde riskli koşulları içermişse (özellikle travmatik süreçler söz konusu olduğunda) bu araçlar çok resmi kalmakta ancak birincil ilişki alanı da fazla duygusal özellikler göstermektedir. Yani günümüzde birçok bireysel güçlük birincil ilişki alanında (anne-baba-kardeş-eş) paylaşılmamakta bunun yerine ya online araçlar kullanılarak gerek duyulan destek sağlanmakta veya yine benzer deneyime sahip kan bağı olmayan kişilerle iletişime geçilmektedir. Öyleyse modern toplumlarda bireysel ve kimi zaman toplumsal sorunlarla baş etmede ara formlar gerekebilmektedir. Özellikle soyut dayanışma, etkilerini yaşlılık döneminde göstermektedir.

Yaşlanma insan yaşamının bir gelişme evresi olarak görüldüğünde bu dönemin de kendine has bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler yaşlıların içinde bulunduğu koşullar ile ilişkilidir. Eğitim durumu, ekonomik durum, fiziksel yeterlilik ve sosyalleşme biçimleri bunlar arasındadır. Bu süreç sosyolojik anlamda sosyalizasyonla iç içedir. Yaşlı bireyin tüm yaşam deneyimlerine bağlı olarak edindiği kazanımlar kültürel sermaye olarak adlandırılır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin yaşam doyumu ve kalitesi bu kazanımlara ve kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye düzeyleri ile ilişkilidir. Ancak, sosyalleşme ihtiyacı çoğu zaman diğer öncelikler arasında gerilerde kalmaktadır. Yeterli etkileşim ve sosyalleşme sağlanamadığında kişinin benliğine ilişkin endişe oluşur ve ümitsiz bir tavır takınır. Yaşlılıktaki depresyonun ortaya çıkışının önemli nedenlerinden biri de budur. Dolayısıyla yaşamla mücadele edebilmesi için yaşlının destek alması kaçınılmazdır (Güngör Baran, 2008:91-96). Ancak tüm diğer ihtiyaçlar kadar sosyal ihtiyaçlar da önem taşımaktadır. Hele ki günümüz kentlerinde yaşlı bireylerin sosyalleşme alanları da gittikçe daralmaktadır.

Geleneksel toplumlarda yaşlıların gerek işlevsel gerekse toplumsal önemi ve yeri büyük olmuştur. Modern toplumlara gelindiğinde her iki boyutu ile yaşlılar itibar kaybı yaşamaktadır. Özellikle günümüz orta-genç kuşak için yaşlılık dönemine ait sosyalleşme alanları veya imkanları bir kat daha önemli olacaktır. Çünkü bu kuşaklar yüz yüze iletişim kanallarının yerine sanal ve

profesyonel ilişki ağlarını önemli ölçüde öncelemiştir. Bu modern toplumların neredeyse bir zorunluluğu haline gelmektedir. Ancak yaşlılıktaki duygusal destek ve iletişimin yerine nasıl bir ara form getirilecektir? Çünkü bu kuşak geleneksel özellikler taşımaz. Dolayısıyla geleneksel biçim ve yeni ihtiyaçlara geleneksel çözümler bir tercih olmayacaktır.

Modern toplumlardaki bahsedilen değişim alanları tüm bireyler için farklı ihtiyaçları gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaçlar yaşa, sosyo-ekonomik düzeye ve bireysel deneyimlere göre farklılaşmaktadır. Örneğin dünyanın birçok bölgesinde yaygınlık kazanmış olan sosyal destek grupları bu ara formlardan biri olarak görülebilir. Bu gruplar kişilerin farklılıklarını ve hassasiyetlerini dikkate alarak kurgulanmıştır. Sosyal destek grupları üzerine yapılan çalışmalar hem destek grup organizasyon biçimleri hem de destek alanları yönü ile sınıflandırılmaktadır. Destek gruplarının organizasyonunun kilise ve dini cemaatler kapsamında ve diğer kurumsal organizasyonlar olarak (ulusal organizasyonlar) iki biçimi yaygındır. Genellikle ailelerin gönüllü katılımı ile gerçekleşen programlar aynı zamanda sorun yaşayan bireyi desteklemeye yönelik de kurumsallaşmaktadır. Destek gruplarının çalışma başlıkları ise bireysel sorunlar (alkol bağımlılığı, bireysel travmalar ...) olabileceği gibi daha sıklıkla belli sağlık fiziksel ve ruhsal sorunlara (kanser türleri ve ruhsal hastalıklar, göçe dayalı ruhsal stress bozuklukları...) yönelik olmaktadır. Çalışmalar genellikle bu kurumların orta gelir düzeyinden, genç-orta yaşta ve üniversite mezunu kişilere hizmet verdiğini göstermektedir. Ayrıca bekarlar evlilere göre kadınlar ise erkeklere göre daha fazla destek gruplarına katılmaktadır (Cook, Heller, Pickett and Schenk, 1999: 405/Fobair, 1997: 125/Tuncay, 2010: 61-62). Bu kurumlar kişilerin öncelikle sosyalleşebilmeleri sonrasında ise doğru biçimlerde yönlendirilebilmeleri için hizmet eder. Elbette bu form birçok ayrı ihtiyacı kapsar.

Günümüz dünyasında ise özellikle yaşlılar için ara formlar daha önemli hale gelmektedir. Çünkü genç-orta yaş grubu için sanal sosyalleşme alanları oldukça aktif kullanılmaktadır. Bu durum sadece günümüz yaşlı bireylerinin sosyalleşme ihtiyaçlarını artırmakla kalmamakta aynı zamanda yüz yüze iletişim alanlarını sınırlandırmaktadır. Bu durum ilerleyen süreçte yaşlı bireylerin de yüz yüze sosyalleşme alanlarına daha fazla bir ihtiyaç duymasına yol açacaktır. Bunun yanı sıra günümüz gerçekliğinin de önemli bir biçimi bilgisayarlar ve telefonlar oluşturmaktadır. Bu şekilde birçok ihtiyaç karşılanabilmekte ve internet özellikle zorunlu işlemleri kolaylaştırmaktadır. Bilgisayar kullanabilme fiziki, zihinsel ve sosyal aktiviteleri mümkün kılabilir. Çoğunlukla sosyal ağlardan ve internet aracılığı ile sağlanan hizmetlerden yararlanamayan yaşlı bireyler bir ölçüde izole olmakta, günlük yaşamın gerektirdiği pek çok aktiviteyi yapmada ve takip etmede zorlanmaktadır (Kalınkara ve Sarı, 2019: 8).

Sosyalleşme ihtiyacı bireyin gerek yetişkinlik gerekse yaşlılık döneminde ruhsal bütünlüğüne etki edecek önemdedir. Öyleyse öncelikle kurumlarda yaşayan yaşlılara yönelik ara formların oluşturulması bir gerekliliktir. Neden öncelikli kurumlar olarak düşünülmelidir? Çünkü yapılan araştırmalara göre kurumlarda kalma süresi arttıkça yaşlı bireylerin de umutsuzluk düzeylerinde artış görülmektedir. Yaşlı bireylerin sosyal ağları kullanma düzeyi de oldukça düşük görülmektedir. Sosyal ağ sitelerinin kullanımının, yalnızlığın azaltılmasına ve zihinsel sağlığın gelişimine yardımcı olabileceği tartışılmaktadır. Ailenin ve arkadaşların kaybedilmesi, sağlığın kötüleşmesi, hareketlilik ve gelir azalması gibi yaşlanmayla birlikte sık yaşanan durumlar, yaşlı bireylerin daha da yalnızlaşmasına yol açabilmektedir (Kalınkara ve Sarı, 2019: 9/ Yıldız, 1998:302). Yalnızlaşma özellikle yaşlılıkta hem ruhsal hem de fiziksel sorunları tetiklemektedir. Bu nedenle sosyalleşme alanlarının artırılmasına ihtiyaç vardır. Sosyal destek gruplarının yaşlıların sağlığı koruma ve geliştirme davranışları için koruyucu bir mekanizma olduğu belirtilmektedir. Bu gruplar yaşlı bireyleri destekleyici bir çevre gelişimi yaratabilir, stresli yaşam olaylarını azaltabildiği için sosyal destek gruplarına katılım sadece ruhsal değil fiziksel sağlığı da destekleyecektir (Polat ve Bayrak Kahraman, 2013:217).

Bu ara formlar kurum yetkililerince değil gönüllü katılımlar ile desteklenmeli ve farklı temalarla oturumlar düzenlenmesi önerilmektedir. Sosyal destek gruplarına benzer içeriklerde olabileceği gibi (bireysel kayıp ve hastalık durumlarında, çeşitli kişisel sorunlar odaklı), yaşlılara has biçimlerde veya sadece etkinlik ve sohbet alanları oluşturmak için gerçekleştirilebilir. Kurumlarda kalan yaşlılara yönelik çeşitli aktiviteler ve programlar yapılmaktadır. Bunlara ek olarak daha çok dışarıdan gönüllü katılımlar teşvik edilerek düzenlenecek haftalık gruplar farklı ve yeni bir soluk olması açısından etkileşim alanları oluşturabileceği düşünülmektedir.

Aktif yaşlanmanın fiziksel, ruhsal, işlevsel ve sosyal yönleri vardır. Eğitim etkinlikleri de aktif yaşlanmanın fiziksel hariç diğer tüm alanlarında canlanmaya yol açabildiği bilinmektedir. Bu aktif yaşlanmanın özellikle sosyal yönünü destekler. Uygun planlandığında yaşlı bireylerin kendilerini sosyal yönden idare edebilecekleri iletişim kanallarını açar. Aynı zamanda bilinmektedir ki bilişsel olarak aktif kalabilmenin en önemi yolu izole kalmamak ve etkileşimde olmaktır (Ünalan, 1999: 16). Sosyal destek grupları ve bu biçimleri ile düzenlenen ara formlar yaşlıların aktif yaşlanma süreçlerine katkı sağlayabilmesi ölçüsünde işlevsel görülebilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelişen teknoloji ve yeni alışkanlıklar, bireyler için iletişim ve sosyalleşmenin niteliğinde değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Bu değişimler özellikle yaşlı nüfus için bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bunların başında değişen dayanışmanın niteliği ve yansımaları gelmektedir. Bu risk faktörleri yaşlıların aktif yaşlanmasının önündeki engeller olarak tanımlandığında kanun yapıcılar, yaşlı olmaktan kaynaklanan riskleri tanımlamak ve bu risklere yönelik önlemler almak ile sorumludur. Özellikle yaşlılıkta karşılaşılabilecek gerek sosyal gerekse psikolojik sınırlamalar ile başa çıkma sürecinde yeni ara formlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ara formlar toplumların kültürel ve sosyal alışkanlıklarının bir devamı olarak işlev görür.

Sosyal destek grupları bu ara formlara bir örnek olarak sunulmaktadır. Tamamen gönüllü olarak yapılandırılacak sosyal destek grupları, hem yaşlıların sosyalleşmesinde hem de bu kurumlarda aktif gönüllü katılımcı olarak görev alacaklar bünyesinde farkındalığı artırmayı hedeflemektedir. Buna ek olarak modern dünyada ihtiyaç duyulan yakın sosyal ilişki ağlarına getirilebilecek ara form önerisi olarak tanımlanabilmektedir. Sosyal destek gruplarının yaşlıların sağlığı koruma ve geliştirme davranışları için koruyucu bir mekanizma olduğu belirtilmektedir. Bu gruplar yaşlı bireyleri destekleyici bir çevre gelişimi yaratabilir, stresli yaşam olaylarını azaltabildiği için sosyal destek gruplarına katılım sadece ruhsal değil fiziksel sağlığı da destekleyecektir. Aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi yaşlı bireylerin hem ruhsal hem de fiziksel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ile mümkündür. Bu çerçevede fiziksel ihtiyaçların karşılanma sürecindeki çalışmalar ruhsal ihtiyaçlardan bağımsız düşünülmeden birbirini tamamlayıcı ölçekte kurgulanmalıdır. Sosyal destek ihtiyacı doğuştan insanların en temel psikolojik ihtiyacıdır. Birey doğduğu andan itibaren ait olma, kabul görme ve onaylanma ihtiyacı duyar. Sosyal destek grupları bu ihtiyaçların yaşlılık sürecinde de karşılanabileceği bir form oluşturabilmeyi hedefler.

Yaşlılık bir süreç olarak her geçen gün daha önemli bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu akış tüm dünyada önemli hale gelirken özellikle Avrupa'da yüksek yaşlı nüfus bu alana yönelik hizmetleri de artırmıştır. Bunun yanı sıra yaşlı nüfus sadece oran olarak artmakla kalmamış aynı zamanda nitelik olarak da değişmiştir. Yalnız yaşayan yaşlı nüfusun artışı bu değişimlerden sadece biridir. Bu değişimler elbette yaşlılara yönelik çalışmaların ve politikaların da yönünü belirlemektedir. Mevcut değişimler hassasiyetle tespit edilmediğinde var olan ihtiyaç ve sorunlar da açıkça görülemeyecektir. Sosyal destek grupları ve bu çerçevede sosyal desteği karşılamayı hedefleyen kurumsal oluşumlar yaşlıların modern toplumdaki yalnızlaşmasını biraz olsun hafifletmeyi,

aynı zamanda doğru ve ehlinden yönlendirmeyi mümkün kılmak için önemli görülmektedir. Elbette bu alanda yapılacak yeni tartışmalar ve çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arun, Ö. (2008). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Kaliteli yaşlanma imkânı üzerine senaryolar. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(4), 313-330.
- Arun Ö.- A. Çakıroğlu-Çevik (2013), "Quality of life in an ageing society A comparative analysis of age cohorts in Turkey", Z Gerontol Geriat 2013, 46: 734-739.
- Arun, Ö (2014), "'Que Vadis' Türkiye? 2050'ye Doğru Yaşlanan Türkiye'yi Bekleyen Riskler", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32: 1-12.
- Atila Demir, S. (2017), "Göç ve Yerinde Yaşlan (ama)ma", The Migration Conference 2017 Seçilmiş Bildiriler Kitabı, Transnational Press London.
- Atila Demir, S. (2018), "Sakarya'daki yaşlı Suriyelilerin göç deneyimleri ve sorunları", Göç Dergisi, 5(2) Ekim 2018, 205-218.
- Cook, J. A., Heller, T., & Pickett-Schenk, S. A. (1999), The effect of support group participation on caregiver burden among parents of adult offspring with severe mental illness. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 48(4), 405-410.
- Fobair, P. (1997) "Cancer Support Groups and Group Therapies: Part II. Process, Organizational, Leadership, and Patient Issues". *Journal of Psychosocial Oncology*, 15(3-4), 123-147.
- GEBAM, Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam, http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/yaslilikta_kaliteli_yasam_son.pdf, 20.08.2019.
- Genç, Y- Dalkılıç, P. (2013), "Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu Ve Toplumsal Beklentileri", *International Journal of Social Science Volume 6 Issue 4*, Erişim: 10.09.2019, p. 461-482.
- Güler Z. D. Özsel, N. Güler (2015), "Arafta Kalan Yaşlılar: Kırdan-Kente Göç'ün Yaşlılara Etkisi", *Sosyoloji Konferansları No: 52 (2015-2) / 685-713*.
- Güngör Baran, A.(2008), "Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, Erişim: 03.09.2019, 2008 (2): 86-97.
- Kalınkara, V. – Sarı, İ. (2019), "Yaşlılarda sosyal ağ kullanımı ve yalnızlık ilişkisinin belirlenmesi" 8 *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) Elderly Issues Research Journal (EIRJ)* 12(1), Erişim: 03.09.2019, 8-19.
- Kurtoğlu, S-Koç, A. (2019), "Dünya'da Yaşlılara Sunulan Hizmet Örnekleri", *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Erişim: 10.09.2019, <file:///C:/Users/sau/Downloads/117-715-1-PB.pdf>, 2019, 4(2), 122-131.
- Lai, D. WL (2004), "Impact of Culture on Depressive Symptoms of Elderly Chinese Immigrants", <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/070674370404901205>, *Can J Psychiatry*, Vol 49 /12, Erişim: 02.08.2017, pp: 820-827.
- Polat, Ü- Bayrak Kahraman B. (2013), "Yaşlı Bireylerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişki" *Fırat Tıp Derg/Firat Med J* 2013, Erişim: 19.09.2019, <http://www.firattipdergisi.com/text.php?id=855>, 18(4): 213-218
- SABEV, Yaşam Destek Merkezi, <http://www.sabev.org.tr/projeler.html>, Erişim: 24.07.17
- Seedsman, A. Terence (2014), "Yaşlı Göçmenler: Değişim, Dönüşüm, Kayıp ve Keder Üzerine Yaklaşımlar", *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş*, Der: Nilüfer Korkmaz-Suzan Yazıcı, Ütopya, 233-264.
- Sun City Center, <http://www.suncitycenter.org/association/background.html>, Erişim: 24.07.17.

- Şentürk, M- Ceylan, H (2015), İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması, Açılık Kitap, İstanbul.
- Torres, S. (2001), "Understandings of successful ageing in the context of migration: the case of Iranian immigrants in Sweden", Ageing and Society, 21, 2001, Cambridge University Press, pp. 333-355.
- Tufan, İ (2016), "Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam", <http://edebiyat.akdeniz.edu.tr/wp-content/uploads/2016/09/gerontoloji-ve-etik.pdf>, Erişim: 20.04.2017, pp. 1-15.
- TUIK, İstatistiklerle Yaşlılar 2015-2016-2018, Haber bülteni, Erişim:15.10.2019.
- Tuncay, T. (2010), Kanserle Başetmede Destek Grupları, Toplum ve Sosyal Hizmet, C:21-1, ss: 59-71.
- United Nations Report 2015, World Population Ageing, New York, http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf
- Ünalan, P.C. (1999), "Aktif Yaşlanma: Bilişsel ve Sosyal Boyut", Turkish Family Physician, cilt:3/1, Erişim: 17.09.2019, <http://turkishfamilyphysician.com/makaleler/derleme/aktif-yaslanma-bilissel-ve-sosyal-boyut/>, 13-17.
- World Health Organization, (2017), Mental health and older adults, Access: 02.08.2017, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs381/en/>.
- Yıldız, Ayşe vd. (1998), "Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlıların Umutsuzluk Düzeyleri", I.Ulusal Evde Bakım Kongresi Kitabı, Der: Güler Cimete, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Zijderveld, A.C. (2013), Kültür Sosyolojisi, Kültür Sosyolojisine ve Metodolojisine Giriş, Çeviren: Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul.